

Gilvánfai Nyitott Ház Tanoda és Közösségi Ház

Ambrus László

Arra kaptam felkérést, hogy a gilvánfai tanodáról írjak. Oly sok minden történt az elmúlt nyolc év alatt, hogy ha a településről vagy az intézmény fejlődéséről szeretnénk írni egy kicsit is igényesebb szociográfiát, az meghaladná a műfaji és terjedelmi korlátokat. Ezért úgy igyekszem megfelelni a feladatnak, hogy szubjektív perspektívából mutatok meg néhány helyzetet, eseményt, gyakorlatot, melyek egyrészt a helyi sajátosságokat, másrészt a tanodaalapítás nehézségeit ábrázolják.

Gilvánfai helyzetkép

Gilvánfa Baranya déli részén, a megyén belül az Ormánság városhiányos tájegységében található. Legközelebbi kisvárosok a 13 km-re fekvő Szentlőrinc és Sellye, míg Szigetvár 33 km-es, és a megyeszékhely, Pécs körülbelül 35 km-es távolságban van. Gilvánfa nem tipikus település. A hajdani módos parasztgazdák helyét az elmúlt 50 évben fokozatosan vették át a Dráva mentéről és a környező erdőkből betelepült beás cigányok. A 98%-ban romák lakta település hosszú ideje a Dunántúl és Magyarország legszegényebb települései közé tartozik. A sellyei munkaügyi központ adatai szerint a munkanélküliségi ráta eléri a 80%-ot, illetve a dolgozó korú felnőttek jelentős része a közmunka-programokban dolgozik. Tapasztalatunk az volt egy közelmúltban lezárult, csaknem kétéves projekt alapján, hogy amikor lehetőséget kaptak az emberek értelmes munkavégzésre, akár közmunka révén (önkormányzati kertészet, vályogprogram), akár külsős helyszínen, valós munkaerőpiacon, a faluban csaknem mindenki dolgozott, aki képes volt rá. A munkanélküliség itt is szorosan összefügg az alacsony iskolázottsággal. A felnőtt korú lakosság több mint 85%-a nem rendelkezik nyolc osztálynál magasabb végzettséggel. A település lélekszáma jelenleg 417 fő. Gilvánfán nem csökkent a lakosság, a faluban mintegy 160 gyermeket nevelnek. Ők a szomszédos településre, Magyarmecskére járnak általános iskolába, ahol évtizedek óta folyamatos szakmai innováció és modellértékű programok működnek. Az iskolában jó tantárgyi felkészítés zajlik, így az ide járó gilvánfai gyerekeknek elsősorban nem tanulmányi jellegű fejlesztésre van szükségük, hanem sokkal inkább a társas viselkedés általánosan elfogadott szabályainak megtanulására, amelyek nélkül a későbbi középiskolai lét nagyon nehéz lenne. Többek között emiatt pedagógiai alapelvünk a nyitottság: minél több „külső” programot, eseményt, embert behozni a faluba – minél többször „kivinni” a gyermekeket a külső helyszínekre, találkozási pontokra.

A településen hét éve működő tanodánk elsősorban a középiskolai továbbtanulás ösztönzésére jött létre. A projekt megvalósításának fő helyszíne a Szama da Noj –

Vigyázz Reánk Egyesület által működtetett Nyitott Ház Tanoda és Községi Ház.¹ Tanodánk egy klasszikus közösségi ház szerepét is betölti. Igaz, eddig elsősorban gyermekek és fiatalok részére nyújtottunk tanulmányi és szabadidős programokat, de gyakran voltak és vannak nyitott, felnőttek számára is elérhető programjaink.

A faluból jelenleg 22 tanuló jár valamilyen középfokú intézménybe. A középiskolások mára már a tanodát mint közösségi teret veszik igénybe, itt találkozhatnak, beszélgetnek. Tanulni már nem a napi felkészülés miatt, hanem határozott céllal érkeznek (egyes szaktárgyak, érettségi vizsga, pályázatok). Az ő esetükben is a tanoda legfontosabb feladata a „kultúrsokk-hatás”² csökkentése, a szociokulturális és tanulmányi integráció zökkenőmentes biztosítása.

A tanodában jelenleg négy tanár, egy szociális munkás, egy szociális asszisztens és egy EVS-önkéntes (Európai Önkéntes Szolgálat) dolgozik állandó munkatársként. Külső segítőként egy cigány származású egyetemi hallgató, egy önkéntes angolnyelv-oktató, egy tánctanár, két drámapedagógus és egy kézművesoktató tart heti rendszerességgel foglalkozásokat.

A kezdetek

2008 augusztusában – egy zűrzavaros, pénzügyi nehézségektől és szervezeti működésbeli hibáktól terhes tavaszi félév után – bezárt a mánfai Collegium Martineum.³ Az intézmény fontos mérföldkő volt a magyarországi hátrányos helyzetű/cigány fiatalok integrációjában (l. *Békési*, 2001; *Harmat*, 2008; *Heindl*, 2006b; *Takács*, 2009). A kollégiumban érettségire adó intézményekben tanuló, többnyire dél-dunántúli cigány fiatalok laktak. Voltak évek, amikor a mánfai végzősök akár 70%-a bejutott a felsőoktatásba. A mánfai kollégiumban kinevelődött egy pedagóguscsoport, akik már az ezredfordulón találkoztak a kooperatív tanulási formákkal és a projektpedagógiával, és az innen kikerült diákok közül többen maguk is oktatási szakemberekké váltak.

Az intézményben annyi adósság halmozódott fel, hogy be kellett zárni, az épületegyüttest el kellett adni. A pedagógusközösség szétzilálódott, de többen kármentő akciókba kezdünk, hogy az éppen tanévkezdésre készülő gyerekeknek kollégiumot, iskolát szervezzünk. De ezután ott álltunk munka és küldetés nélkül. Jelen sorok írójának szerencséje volt, a Szent Márton Caritas Alapítvány éppen akkor indított egy közösségi ház-projektet az Ormánságban, Gilvánfán.⁴

---

1 A tanoda legfontosabb partnerei a magyarmecskői és a sellyei általános iskola, a Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszéke, a pécsi Playback Színház, a budapesti Alternatív Közgazdasági Gimnázium, az Egyházi Szociálpedagógiai Hálózat tanodái, a szegedi Motiváció Egyesület és a Tanodaplatform tanodái.

2 ©Baráth Szabolcs

3 http://magyarnarancs.hu/belpol/bezart_a_collegium_martineum_-_a_vig_zit_-_veget_ert-69508

4 <http://gilvanfa.hu/wp-content/uploads/2015/01/A-munka-n%C3%A9lk%C3%BCl-maradt-falu.pdf>

Az induló közösségi ház projektet a Norvég Alap támogatta, ennek keretében egy tanulást segítő, fiataloknak szóló program, egy új játszótér építése, szociális-kert-program és egy 300 órás, felnőtteknek szóló angol nyelvi felkészítő megvalósítását vállaltuk. A program helyszínéként az önkormányzattól 10 év ingyenes használatra megkaptuk a templommal egybeépült régi iskola helyiségeit (az épület – valószínű – a Klebelsberg Kuno-féle iskolareform idején épült). Előbb két, majd a későbbiekben négy helyiséget használtunk. Azzal kezdtük, hogy az összes házat bejártuk kérdőívekkel, egyrészt megkérdezni, milyen közösségi szolgáltatásokat várnak el az emberek, másrészt ez egy jó alkalom volt arra, hogy az új munkatársak bemutatkozzanak. Én addig csak egy családot ismertem Mánfáról, azonban az új szociális asszisztens, gazdasszony kollégát, Editet, mindenki. A háromgyerekes, fiatalos anyukára azért esett a választás, mert ügyes, jó szervezőként ismerték. Mint később bebizonyosodott, talán az ő helyzete volt a legnehezebb, mivel ket-tős szerepben létezett a faluban: egyszerre volt a mélyszegénységben élő közösség tagja és ugyanakkor „hozzáfért” a tanoda javaihoz is. Azon kevés ember egyike volt, aki stabil jövedelemmel rendelkezett, ráadásul abban az időben az akkori polgármester „klánjához” tartozónak számított. Ezek miatt rengeteg igaztalan vád és támadás érte.

A fiatalokkal végzett munka első lépése a mánfai diákkonferenciák mintájára szervezett beszélgetőkörök bevezetése volt (l. *Heindl*, 2006a; *Ligeti és Báder*, 2000). A belső helyiségben leültünk a szőnyegpadlóra (akkor mindössze egy asztalunk és talán három székünk volt) a középiskolásokkal, megkérdeztük, hogyan érzik magukat, milyen élményeik voltak. Lassan megtanulták a szólásra való jelentkezést, a másik véleményének meghallgatását. Ezek a srácok jöttek be először tanulmányi segítséget kérni, és belőlük alakult meg a tanoda Zenebona csapata, ami Karsai Richárd, volt gandhis némettanár gitáros-éneklős foglalkozásai köré szerveződött. Ezek a konferenciák számomra azt a fontos pedagógiai tapasztalatot vetítették előre, hogy az a módszer, ami egy kollégiumi/internátusi helyzetben működik, az a tanodában/externátusban nem biztos. Itt a gyerekek részvétele önkéntes, bármikor kiléphetnek a foglalkozásból. Vagyis olyan programokat kell felkínálnunk a tanodásoknak, amelyek élvezetesekek és értékesek számukra.

Ágyak az esőben

Mánfáról átszállíthattunk néhány ingóságot. Néhány könyvet, lexikont, szótárat gyűjtöttem össze gyorsan. Ezért az első gilvánfai közösségi akció is a mánfai örökséghez kötődik. A kollégium emeletes ágyait a gilvánfai nagycsaládoknak szántuk. Volt egy listánk a legalább három gyermeket nevelő családokról, kihirdettük, hogy melyik nap vehetik át az ágyakat. Az október szeszélye miatt ez egy esős nap

volt, az udvaron ott sorjáztak az összeszerelt emeletes ágyak. Harminchárom ágyat osztottunk szét. Az emberek nagyon hálásak voltak, mert mint az láttam, nagyon szűkösen fértek el az egyszoba-konyhás kunyhókban.

Az egyik legerősebb kép, ami bennem él, ami Gilvánfa kapcsán eszembe jut, szintén az emeletes ágyakhoz kapcsolódik. Már csak egy ágy állt az udvaron, és nem jöttek érte. Gyorsan kiderült, hogy tulajdonos a falun belül is az egyik leghátrányosabb helyzetű család. Az egyedülálló apa hat gyereket nevelt, a vargatelepi részen laktak egy szocpolos házban, közösen még két nagybácsival. Az apa nem volt otthon, mert éppen adódott valami alkalmi munkája, a nagybácsik az akkor még működő kocsmában voltak elfoglalva. Így hát a hatodikos Lacika és két kisöccse a mindig segítőkész sérült Gyurival megfogták az emeletes ágy négy lábát, pólójukat a fejükre húzták, és a szakadó esőben levitték a telep végére. Én meg ott állok a közösségi ház előtt, nézem a négy gyermek hátát és az imbolygó emeletes ágyat. Tarr Béla és olasz neorealizmus. Ez már nem ismerkedés, nem helyzetfeltárás, ez már a munkám része, isten hozott Gilvánfán, gondoltam.

A történethez az is hozzátartozik, hogy később kiderült, az emeletes ágyat az apuka rövidesen elcserélte egy műanyag karácsonyfára, hogy szép karácsonyuk legyen a gyermekeknek. Nagyon nehezen sikerült megszoknom, de mára megtanultam elfogadni, hogy alkalmanként a hosszú távú racionális érvelést felülírhatja a gyermek javára szóló örömszerzés szándéka.

Az első karácsony

Orsós Edit kollégám formálisan szociális asszisztens pozícióban dolgozik a tanodában, valójában ő egy olyan háziasszony, aki gyakran felelős pedagógiai szerepben van, takarít és programot szervez, tanul a kicsikkel és tanodát díszít. Az első karácsony előtt kitalált egy betlehemes történetet beás nyelven, beás nevekkal. Román nyelvismeretem segítségével jól-rosszul leírtam és forgatókönyvvé alakítottam. A következő diákkonferencián a gyerekek elé tártuk a karácsonyi műsor ötletét, majd felkértük őket a szereplésre. Hogy ők színészkedjenek? A falu előtt? Ráadásul beásul? Már nem emlékszem pontosan, de valamit akkor jól csinálhattunk, mert rávettük a gyerekeket a szereplésre, és kisebb „színészfluktuációt” követően az előadás megvalósult. A családoknak nagyon tetszett a produkció, az első percek fészkelődése, beszólásai után néma csendben hallgatták a beás előadást, majd fergeteges tapsvihar tört ki.

Azért tartottam fontosnak kiemelni az első tanodás karácsonyunkat, mert egyrészt egy közös ünnepi alkalom jött létre, ahol a családok együtt nézhették meg gyermekeik előadását. Másrészt a közösség (újra) felfedezheti saját hagyományait a szokások, a tánc vagy az anyanyelv révén. 2008 óta minden évben a tanoda szervezi a karácsonyi műsort (és ajándékozást) Gilvánfán.

Tánc

A tanoda egyik legkedveltebb projektje a tánc. Minden évben törekszünk forrást keresni, hogy táncoktatót tudjunk foglalkoztatni. Tavaly nyáron a táncos kolléga bejelentette, hogy bár nagyon sajnálja itthagyni a gilvánfai srácokat, de elmegy Angliába dolgozni. Nem táncolni, hanem fizikai munkával keresni meg a betevőre valót. Ősszel sikerült megtalálni egy fiatal táncost, aki már volt nálunk a Tanodák Éjszakáján.⁵ Virág Tamás a pécsi roma lakáséttermet, a Kóstoldát is működtető Színes Gyöngyök Egyesület⁶ tagja. Két és fél hónap alatt egy egészen új ko-reográfiával – és egy egészen új táncpedagógiával – a tanoda karácsonyi műsorára olyan produkciót hozott létre a tanodásokkal, amely – minden bizonnyal – bármelyik fesztiválon színpadképes lehet.

Múltkutató

Heindl Péter kollégámnak még a tanodaprogram gilvánfai indulása előtt volt egy iskolai projektje a magyarmecskői általános iskolában. Egy fényképe nyomán felkutatták és feldolgozták Ney Lili történetét, akit a vészkorszakban hurcoltak el Mecskeről (l. *Heindl*, 2014). A projekt eredményeként ökömenikus emléktábla-avatót, budapesti kiállítást, „botlató kövek” letételét, az izraeli nagykövet gilvánfai látogatásait sorolhatjuk. Heindl Péter a tanodában is folytatta a múltkutatót a gilvánfai gyerekekkel. A fénykép jó kapcsolati eszköznek bizonyult, két-három tanodással alkalmanként meglátogattak idősebb gilvánfai lakosokat, elbeszélgettek, régi fényképeket kértek tőlük, és elkezdtek felgöngyölni a rokoni szálakat, ami a levéltárban is folytatódott – összeért a közelmúlt és a régmúlt, és hat ősre visszamenő gilvánfai családfát rajzoltak fel. A munka tárgyi megvalósulását segítette a kozármislenyi Diabelli Művészeti Iskola képzőművész tanára. Így egy szemléletes kiállítási anyag jött létre a mennyezetre damillal rögzített fényképekből, a terebélyes fát formázó zsákvásonra aranyfilccel jelölt családfákból és a padlóra rögzíthető fóliára vázolt régi telepek alaprajzából. A kiállítás végső helye a gilvánfai templom lett.

Lankó atya – a Gandhi Gimnázium és a Collegium Martineum egyik alapítója, aki 22 ormánsági faluban lát el lelkipásztori teendőket – úgy fogalmazott, ha a gótikus templomokban központi helyen vannak az adományozó nemes urakat ábrázoló festmények, miért ne lehetnének az elhalt gilvánfaiak fotói és családfái a gilvánfai oltár mögött. Szuhay Péter etnográfus, a magyarországi cigányok egyik fontos kutatója úgy ítélte, hogy az installáció része lehet a budapesti Néprajzi Múzeum „Vándorló kultúrák – Megvetés és önbecsülés” című kiállításának.

5 http://tanodaplatform.hu/wp-content/uploads/2016/01/Ambrus_tanodakejszakaja_UPSZ.pdf

6 <http://szinesgyongyok.hu/>

A megnyitóra nemcsak a múltkutatós tanodások voltak hivatalosak, hanem fellépett a Zenebona együttesünk is, sőt a miniszter is megköszölte, majd maga kínálta körbe a beások kenyerét, a „punyát” – a sajtó nagy öröme. E látványos, ám mulékony eredményen túl a családfe-kiállítás talán legnagyobb hozadékának azt tartom, hogy a gilvánfaiak talán először tekinthettek vissza magukra mint együtt élő szerves közösségre, ráadásul ez a visszatekintés egy szakrális térben történik meg. A múltkutatók jelenleg Bicséreden kutatnak együtt a helyi felső tagozatos tanulókkal. Bicsérd a kellőképpen fel nem tárt magyarországi cigány holokauszt egyik fontos helyszíne, mivel innen több családot is elhurcoltak.

A múltkutató projektnek köszönhető a kapcsolat a pécsi Sant’Egidioval is. A katolikus egyetemistákból álló közösséggel – a maguk szociális érzékenysége és a hátrányos helyzetű emberekkel (hajléktalanokkal, cigányokkal) végzett terepmunkája révén – szinte automatikusan adódott az együttműködés. Az ő szervezésükben a tanodásoknak lehetősége volt eljutni nemcsak Pécsre vagy Budapestre, hanem Rómába, Pozsonyba, illetve több alkalommal Krakkóba és Auschwitzbe is. Ezzel a történettel csak azt szerettem volna illusztrálni, hogyan lehet egy jó projekttel, egy elhivatott pedagógussal kinyitni a világot a hátrányos helyzetű tanodások számára, hiszen a hátrányok jelentős részét éppen a külvilággal való igazi kapcsolat hiánya okozza.

Indikátorok

Az elmúlt időben többen feltették a kérdést, hogy milyen eredményességi mutatókkal rendelkezik a gilvánfai tanodaprogram. A tanodai körökben mozgók számára az „indikátor” kifejezés néha bosszantó lehet, különösen azért, mert a pályázatok olykor vállalhatatlan és észszerűtlen kimeneti elvárásokat fogalmaztak meg. Persze, tudjuk, hogy az indikátorok elsősorban nekünk, tanodamegvalósítók-nak segítenek, és az a fontos, hogy megtaláljuk és felmutassuk az adott tanodára jellemző valódi eredményesség mutatóit. Így Gilvánfán a továbbtanulást, a lemorzsolódás csökkenését tartjuk a legfontosabb indikátoroknak. Ugyanis amikor a tanodaprogramot elindítottuk, akkor a középiskolás korosztály nagy része már nem járt iskolába, lemorzsolódott. Volt olyan család is, ahol a szakiskolás végzős nagylány ősszel úgy döntött, hogy öccsei javára lemond az iskolázáshoz szükséges családi támogatásról, abbahagyja a tanulást. Mára Gilvánfán – ahol a nyolcadikos ballagás olyan ünnepnek számított, mint a középosztálynak az érettségi bankett vagy a diplomaosztó – a legtöbb család nagyon fontosnak tartja, hogy gyermeke szakmát vagy érettségit szerezzen. Az idei tanév tapasztalata, hogy a tavaly érettségizettek továbbtanulnak technikusnak vagy új szakmát szeretnének elsajátítani. Sőt ketten is kacérkodnak azzal a gondolattal, hogy az Európai Önkéntes Szolgálat (EVS) révén külföldön szerezzenek tapasztalatokat.

Irodalom

- Békési Andrea (2001, szerk.): *Collegium Martineum*. Soros Alapítvány, Budapest.
<http://www.kka.hu/soros/kiadvany.nsf/538d96804d640588852566f2006f1ed7/29cbbb-0ad5e8b340c1256a990030d295?OpenDocument>
- Harmat József (2008): A Collegium Martineum tíz éve. In: Nagy Attila és Péterfi Rita (szerk.): *Hídszerepek. Cigány integrációs kérdések*. Gondolat Kiadó, Budapest. 237–298.
<http://www.mek.oszk.hu/07700/07789/07789.pdf>
- Heindl Péter (2006a): Diákok által működtetett kollégium. In: Vekerdy Tamás (szerk.): *VAN más megoldás is – Alternatív módszerek a középiskolában*. Sulinova, Budapest. 211–244.
- Heindl Péter (2006b): MOTEL. In: Vekerdy Tamás (szerk.): *VAN más megoldás is – Alternatív módszerek a középiskolában*. Sulinova, Budapest. 423–454.
- Heindl Péter (2014): A Ney Lili-projekt. *Romológia*, 2. 4–5. sz. 213–249.
- Ligeti György és Báder József (2000): Demokráciára nevelés a Collégium Martineumban. *Esély*, 11. 2. sz. 75–83. http://www.esely.org/kiadvanyok/2000_2/ligeti.pdf
- Takács Géza (2009): *Kiútkeresők*. Osiris, Budapest.